

LBRIS

We know
books

JOSHUA M. GREENE

DE NEOPRIT

Incredibila călătorie a lui Siggie B. Wilzig,
supraviețuitor al lagărului de la Auschwitz,
care a sfidat destinul și a devenit o legendă pe Wall Street

Prefață de Deborah E. Lipstadt

LBRIS

We know
books

JOSHUA M. GREENE

DE NEOPRIT

Incredibila călătorie a lui Sigi B. Wilzig,
supraviețuitor al lagărului de la Auschwitz,
care a sfidat destinul și a devenit o legendă pe Wall Street

Prefață de Deborah E. Lipstadt

CUPRINS

<i>Prefață</i>		11
Introducere		13
CAPITOLUL 1	Jurăminte	16
CAPITOLUL 2	Carne tocată evreiască	25
CAPITOLUL 3	Auschwitz	34
CAPITOLUL 4	Eliberarea	72
CAPITOLUL 5	Papioane și luminile dragostei	79
CAPITOLUL 6	Obligat să se căsătorească în secret	86
CAPITOLUL 7	„Încheie naibii afacerea“	96
CAPITOLUL 8	Siggi și Goliat	104
CAPITOLUL 9	Vaca de mulș	118
CAPITOLUL 10	Banca noastră cu suflet	137
CAPITOLUL 11	„Sunt încă la Auschwitz“	143
CAPITOLUL 12	West Point	149
CAPITOLUL 13	Super-vânzătorul	156
CAPITOLUL 14	Ce atlet!	172
CAPITOLUL 15	Gătitul cu gaz	179
CAPITOLUL 16	<i>Schmuck</i> guvernamentali	192
CAPITOLUL 17	O răfuială la miezul nopții	203

CAPITOLUL 18	Greva	214
CAPITOLUL 19	„Miză de milioane!“	219
CAPITOLUL 20	Muzeul Holocaustului	226
CAPITOLUL 21	Comportament neadecvat	234
CAPITOLUL 22	Războiul fără sfârșit	253
CAPITOLUL 23	Sfidarea ordinilor	268
CAPITOLUL 24	Dragoste cu năbădăi	276
CAPITOLUL 25	Să depui mărturie	300
CAPITOLUL 26	Visuri imposibile	311
Epilog		315
Post-Scriptum		320
<i>Cardul albastru al Centrului Siggı B. Wilzig</i>		
<i>„Să luptăm împreună împotriva cancerului“</i>		
<i>Mulțumiri</i>		322
<i>Anexă</i>	Cronologia evenimentelor din viața lui Siggı	327
<i>Bibliografie</i>		330
<i>Note</i>		332

PREFAȚĂ

Am predat despre Holocaust timp de mai bine de patruzeci de ani și am invitat frecvent supraviețuitori ai Holocaustului, pentru a le vorbi studenților mei. Printre ei s-a aflat și un evreu care a crescut în Germania și a fost martor la ascensiunea celui de al Treilea Reich, un evreu care a ajuns într-un ghetou și a relatat îngrozitoarele încercări ale vieții din acea gaură de iad, un supraviețuitor al lagărului morții de la Auschwitz-Birkenau, care a descris cel mai mare teren din lume destinat uciderii, și o persoană care a supraviețuit în ascunzători și a explicat trauma psihologică îngrozitoare de a fi separat de familie și de a fi obligat să-ți asumi o identitate nouă. Indiferent cât de stimulatoare și provocatoare sunt cursurile mele din punct de vedere intelectual, prezentările susținute de supraviețuitori reprezintă ceea ce-și amintesc cel mai bine studenții mei. Mulți dintre studenții mei nu mai întâlniseră până atunci un supraviețuitor și ceea ce povestesc aceștia constituie întotdeauna o experiență copleșitoare pentru ei.

Această carte apare într-un moment deosebit de critic pentru că, din păcate, cei care ar putea vorbi cu adevărat convingător despre Holocaust s-au dus, aproape toți. Din acest motiv, interviurile înregistrare pe bandă video, memoriile și biografiile supraviețuitorilor, precum cea a lui Siggı B. Wilzig, sunt atât de importante. Toți cei care au supraviețuit lagărului de la Auschwitz, la fel ca Siggı, și care au fost martori la felul în care erau torturați, bătuți și asasinați

CAPITOLUL 1

JURĂMINTE

În dimineața de 12 decembrie 1947, în una dintre cele mai reci ierni pe care le-a cunoscut vreodată America, pasagerii pachebotului SS *Marine Fletcher* se înghesuiau pe punte pentru a privi cum Statuia Libertății își întinde torța independenței, la o sută de metri înălțime spre cer, cu fața întoarsă spre navele care intrau în port. „În America, *viața este de aur*“, cântau ei, cu brațele împreunate, „*florile sunt mai frumoase și viața este mult mai bună*.“ Vaporul cu aburi de 36 000 de tone avusese nevoie de treisprezece zile pentru călătoria de la Bremerhaven, Germania.

Siegbert Wilzig, în vârstă de douăzeci și unu de ani, fusese amețit, vomitase și pierduse multe kilograme în cea mai mare parte a celor două săptămâni de călătorie peste ocean. Auzind uralele, el se cățără, slăbit, pe puntea superioară și inspiră adânc. Aerul proaspăt era o ușurare după mirosurile grele emanate de acei prea mulți oameni îngrămădiți împreună pe puntea inferioară. Iarna aruncase o pânză argintie de zăpadă și nori în spatele Statuiei Libertății, nicio clădire nu-i obstrucționa vederea, iar corpul verde, oxidat, al lui *Lady Liberty* strălucea în ceața dimineții. Motoarele lui *Marine Fletcher* pulsau și puntea tremura sub picioarele lui. Statisticile întocmite după eliberare arătau că aproape toți evreii deportați la

Auschwitz muriseră în primele patru luni după sosire. Dar iată-l aici, viu și ajuns în America, după ce își petrecuse aproape doi ani în acel lagăr de concentrare.

Vapoarele cu aburi erau prea mari ca să acosteze pe insula Ellis, așa că luminile portului îl ghidau pe *Marine Fletcher* să arunce ancora la un kilometru și jumătate depărtare, lângă podul Verrazzano Narrows. Feriboturi soseau la babord, unde echipajele primeau pasageri care strângeau în mâini valize uzate și îi transportau pe insula Ellis, pentru procedurile de imigrare.

Siegbert era tânăr, dar știa, din anii petrecuți în lagărul de concentrare, că aparențele puteau să facă diferența între viață și moarte. Cu puținii bani câștigați după eliberare, își cumpăraseră o pălărie la modă, o haină de iarnă și pantaloni eleganți și reuși să intre în camera de triere arătând demn, în ciuda îngrozitoarei călătorii peste Atlantic. Ferestrele sălii de primire, cu un singur nivel, erau închise pentru a nu pătrunde frigul iernii. Ventilatoare metalice, cu trei aripi, înșurubate în pereții din lemn, puneau în mișcare aerul fetid. Picturi ale președinților americani, protejate de rame din sticlă, decorau sala de primire. Siegbert se opri suficient de mult ca să-și studieze reflexia în oglindă și să-și pieptene părul des și negru, care i se înălța pe cap ca o coamă de leu, într-o formă controlată, adăugând câțiva centimetri la înălțimea sa minusculă.

În pașaportul său, ofițerii de la imigrare observaseră ștampila specială a guvernului, pe care o dobândise după ce lucrase pentru unitatea de contrainformații a armatei americane și îi făcură semn să treacă. Siegbert – care mai târziu își schimbă numele în Siggie Bert Wilzig, pe care-l considera mai puțin european și mai ușor de pronunțat – cerceta mulțimea aflată în spatele barierei de lemn, care separa America de restul lumii. Își zărea reînviata amintirile alături de sora sa, din primăvara anului 1936, când el, Jenny și restul familiei sale fugiseră din cauza atacurilor antisemiților din satul lor din Prusia Occidentală, Krojanke, din Germania¹. După lăsarea întunericului, familia Wilzig se cățăraseră într-un vagon deschis și ajunseseră

la Berlin, unde un văr le pregătise niște camere, într-o clădire de apartamente cu trei etaje, situată pe Georgenkirchplatz la numărul 20, în apropierea pieței publice Alexanderplatz.

Îndată ce familia se stabilise în noua ei locuință, Siegbert împrumutase bicicleta fratelui său Erwin și pornise în recunoaștere prin Berlin. Ascultând discuțiile din cafenele, el aflase că unii oameni reușeau să scape din Europa, făcându-și rost de vize de ieșire. Siegbert vizitase o serie de consulate, căutând intrări dosnice și ferestre deschise, cu scopul de a fura documentele necesare. La unul dintre consulate, văzuse cum o femeie aflată în ultimele zile de sarcină își croiește drum cu forța prin bariera poliției și aleargă înăuntru. Consulatele erau zone sigure – nu se supuneau legii germane – și un copil născut acolo era eligibil pentru emigrare. Femeia aceea era disperată să salveze viața copilului ei, chiar dacă asta însemna să nască în toaleta unei clădiri guvernamentale.

Pe parcursul următoarelor săptămâni, Siegbert își riscase viața cățărându-se pe zidurile ambasadelor, intrând prin efracție în birouri și adunând ștampile de cauciuc, iar cu instrumentele furate falsificase trei vize. Pe două dintre ele le oferise părinților săi, dar mama lui, Sophie, refuzase. „M-am născut aici, îi spusese ea, și voi muri aici.“ Siegbert îi dădu viza ei fratelui său mai mare, Joe, care fusese prizonier într-un lagăr de concentrare la Dachau, dar reușise să fie eliberat. Siegbert își închipuia că Joe era deja un om însemnat și trebuia să iasă rapid din Germania. În tinerețea lui, Joe fusese boxer și unele scrisori din arhiva Wilzig sugerează că Siegbert scrisese pe formularul de viză că fusese eliberată pentru „competiții sportive“.

Sora lui, Jenny, era însărcinată și Siegbert insistase ca ea și bărbatul ei, al cărui nume era tot Joe, să accepte ultimele două vize rămase. Pe 10 iunie 1940, în timp ce forțele lui Hitler intrau în Franța, Belgia și Olanda, Jenny și Joe părăseau Germania și se stabiliau la Shanghai, China. Din Shanghai, mai târziu, și-au croit drum spre Republica Dominicană, unde se aflau alături de alți opt sute de

evrei care își stabiliseră locuințe provizorii în orașul nordic Sosua și își câștigau viața lucrând în sectorul produselor lactate.

Undeva printre cărțile și revistele în limba engleză, care se găseau de vânzare în magazinele cu acoperiș de tablă din Sosua, Jenny găsisese un exemplar al Paginilor Aurii din Statele Unite. Dăduse pe el trei dolari și căutase numele firmelor care se ocupau de bijuterii, socotind că bijutierii ar avea suficienți bani ca să ofere o garanție pentru a-i susține pe ea și pe soțul ei, Joe. La capitolul „Bijutieri, Rhode Island“, ea găsi numele evreiesc Silverman și îi trimise o scrisoare prin care îi explica situația lor. În următoarele săptămâni, primiră un răspuns favorabil de la domnul Silverman, care le furniză documentele necesare și, curând, Jenny și Joe plecau spre Statele Unite.

Acum, reuniți pe țărmul american, Jenny îi spuse lui Siegbert vestea tragică despre fetița lor de cinci ani, Margit, care murise de vărsat de vânt la Shanghai, înainte de călătoria lor spre Republica Dominicană. Siegbert își amintea că privise sute de alți copii murind, obligați să intre în camerele de gazare, iar trupurile lor fuseseră aruncate, ulterior, în focul crematoriilor și făcu un inventar mental al familiei sale². El era în viață. Jenny și soțul ei erau în viață. Frații lor, Joseph și Erwin, supraviețuiseră. În rest, dispăruseră toți, inclusiv ceilalți patru frați ai lor și copiii lor. În anii care vor urma, el avea să calculeze că pieriseră cincizeci și nouă de membri ai familiei lui.

Într-un buzunar secret al valizei sale, Siegbert ascunsese două sute patruzeci de dolari. El își afundă mâna în buzunarul acela și împinse patruzeci de dolari prețioși în palmele lui Jenny, spunându-i să cumpere bilete de autobuz, să-l viziteze pe domnul Silverman, în Rhode Island, și să-i mulțumească personal omului care o ajutase să ajungă în America. Jenny încerca să-i înapoieze darul, spunându-i că are banii ei. Siegbert insistă ca ea să ia cei patruzeci de dolari și să-și viziteze binefăcătorul. Să-și exprime recunoștința era ceea ce făceau oamenii bine-crescuți, mai ales evreii

care aveau norocul să ajungă în America, mulțumită purtării generoase a cuiva.

În cei doi ani de când ea și Joe sosiseră în America, Jenny își găsisse de lucru într-un atelier de croitorie din strada Lorimer, în Williamsburg, o zonă din Brooklyn, înțesată de refugiați. Pe linia de producție a unui fabricant de papioane, Jenny era „întorcătorul“. Ea lua papioanele cu o parte deschisă și introducea un cadru metalic, asemenea unei antene de mașină, pe sub cusătură, și apoi îl întorcea pe dos. După ce termina cusutul, utiliza cadrul metalic pentru a-l întoarce din nou pe față, ceea ce ascundea capsele. Asta era treaba ei, șase zile pe săptămână, douăsprezece ore pe zi.

La poarta de emigrare îl mai aștepta pe Siegbert, pentru a-l întâmpina, și un reprezentant al Asociației pentru Ajutorarea Imigranților Evrei (Hebrew Immigrant Aid Society – HIAS), care putea fi recunoscut după o insignă albă emailată, prinsă într-o butonieră a jachetei sale, și o banderolă bleumarin pe braț. HIAS exista încă din 1881, dar niciunul dintre eforturile depuse de organizație până atunci, pentru reinstalarea emigranților evrei, nu se apropiase măcar de ceea ce avea de înfruntat după al Doilea Război Mondial. Existau aproximativ 150 000 de emigranți care reușiseră să scape de Soluția Finală – planul nazist pentru exterminarea poporului evreu – și ajunseseră în cele din urmă în America, și toți aveau nevoie de un loc în care să locuiască. Oficialul de la HIAS explică faptul că aranjase ca Siegbert să aibă o cameră gratuită la hotelul Marseilles, din Harlem, pentru primele câteva luni. Sora lui, Jenny, îl invitase să stea cu ei, dar perspectiva unui spațiu doar pentru el îl atrăgea mai mult decât să împartă apartamentul modest al surorii lui. Asta era pătrunderea lui în America și urma s-o facă în propriile lui condiții. O sărută de rămas-bun pe sora lui și îi promise că o va suna după ce se va caza.

Îeși din clădirea serviciului de imigrare în cea mai cumplită furtună de zăpadă din istoria recentă și se îmbarcă pe un feribot care îl duse, curând, pe țărmul insulei Manhattan. Furtuna de zăpadă

devenise atât de intensă, încât voluntarii de la HIAS foloseau săniș pentru a transporta valizele de la docuri până la autobuzele care așteptau. Siegbert se îmbarcă într-un autobuz Greyhound din care cobora, o oră mai târziu, la intersecția străzii 103 cu Broadway, unde intra în holul hotelului Marseilles. După căderea Bursei din 1929, hotelul cu unsprezece etaje, în stil Beaux Arts, construit din cărămidă și calcar și încoronat cu acoperișul înclinat al mansardei, își pierduse mult din farmec. Clădirea veche de patruzeci de ani era, acum, un adăpost dărăpănat pentru refugiați.

Plimbându-și privirea prin hol, el vedea zonele de întâlnire, un spațiu de relaxare, o cameră pentru examinări medicale și o sală de mese cușer, ceea ce însemna că mâncarea servită acolo respecta regulile de alimentație evreiești. Se purtau conversații în zeci de limbi. Se apropie de un avizier și citi anunțurile care îi invitau pe imigranți să ia lecții gratuite de limbă engleză și să participe la proiecții de filme care să-i ajute să se orienteze în viață, în America. Într-un colț al holului era atârnată o mare hartă a Statelor Unite, sub un semn pe care scria „AȘA ARATĂ AMERICA“. Agățate pe pereți, se aflau fotografiile cu scene din orașe, cu benzi care indicau unde se găsește pe hartă orașul respectiv. El se uita la coada formată de cei nou-sosiți, în fața unei mese de la care voluntarii distribuiau costume și rochii. Apoi nou-veniții erau conduși către camerele lor. Pentru mulți dintre ei, era pentru prima oară, după mulți ani, când țineau în mână o cheie de la propria lor cameră³.

Siegbert privea afară, de la fereastra sa, spre pietonii care se îndreptau spre casă, prin zăpada orbitoare. Uluirea de a se afla în America făcu loc, curând, realităților dure.

„Și acum?“, se întreba el. Nu avea nimic: nici resurse, nici recomandări. Vorbea cu un accent greu, german, primise doar o educație primară, măsura numai un metru șaiszeci și cinci în înălțime și anii de foamete și tortură erau încă proaspeți în mintea lui. Totuși, se afla aici, încă respira și se uita afară, pe fereastră, la străzile orașului New York, acoperite de zăpadă. În comparație cu trecutul, aici

totul era un paradis. Călătoria cu autobuzul de pe insula Ellis până în Harlem fusese un paradis. Băcăniile din cartier, clădirile înalte de apartamente și camioanele de bere erau un paradis. Camera lui mirositoare, dintr-un hotel supraaglomerat, cu gândaci care se târau pe podeaua uzată din lemn, ninsoarea puternică de dincolo de fereastră, cei două sute de dolari care-i mai rămăseseră în buzunar – care aveau să dispară curând dacă nu-și găsea de muncă –, totul era un paradis.

Pe strada de sub fereastră lui, pietoni îngrijorați se luptau cu vântul puternic și cu nămeții de zăpadă înalți de aproape doi metri, evocându-i lui Siegbert amintiri dure despre alte furtuni orbitoare, atunci când bărbați și femei înfomețați înaintau cu greu în marșurile morții, îmbrăcați cu nimic altceva în afară de uniforme subțiri, de prizonieri. Traficul de pe străzile din New York se auzea torcând și șoferii sunau din claxoane, nerăbdători să ajungă unde își propuseseră. Chiar și pentru un nou-venit de douăzeci și unu de ani, ca Siegbert, era clar că americanii, care nu cunoscuseră niciodată interiorul unui lagăr de concentrare, erau vii din toate punctele de vedere, se mișcau cu un scop, spre o oarecare viziune a zilei de mâine. Îi plăcea asta. Și el avea să facă asta: să profite de oportunități și să nu lase întunericul trecutului să-i fure viitorul luminos.

În acest moment fundamental al noii sale vieți, Siegbert și-a făcut trei promisiuni, în sinea lui. Prima, nu va mai fi niciodată flămând. A doua, se va căsători cu o femeie evreică, va avea copii și va ajuta la refacerea poporului evreu. A treia, va păstra amintirea Holocaustului și va lua atitudine ori de câte ori va fi martor al unei nedreptăți. Nu-și făcea iluzii în legătură cu aceste jurăminte. Era conștient că el nu putea schimba lumea. Antisemitismul nu va dispărea niciodată și evreii vor fi întotdeauna persecutați. Era doar o afacere ca oricare alta. Totuși, Atotputernicul îl salvase și, acum, treaba lui era să strângă acele resturi ale ruinelor vieții lui și să le adune într-un edificiu ale cărui mărime și formă nu fuseseră încă stabilite.

Privind în jos de la fereastra camerei sale din hotelul Marseilles, Siegbert își aminti de o promisiune pe care o făcuse după eliberare. Cel mai bun prieten al său de la Auschwitz fusese un tânăr, cu șase ani mai în vârstă ca el, numit Lothar Nartelski. Siegbert îi promisese lui Lothar că-i va vizita pe părinții lui, după sosirea sa în America. Lothar avea o poveste tristă. El se născuse cu un picior mai scurt. Când mergea, șchiopăta, ceea ce, în 1932, era suficient ca să-l descalifice pentru o viză de ieșire, împreună cu părinții săi, întrucât cele mai multe națiuni nu doreau să primească refugiați care erau inapți fizic sau incapabili să muncească. Părinții lui Lothar nu avuseseră de ales: dacă doreau să-și salveze copilul, trebuiau să părăsească Germania și să descopere o altă cale de obținere a vizei pentru el. Cei din familia Nartelski îl lăsaseră pe Lothar în grija unei familii prietene, plânseseră de teamă pentru viitorul lui, apoi se îmbarcaseră în grabă pe un vapor spre America. La ceva vreme după sosirea la New York, familia Nartelski își schimbă numele în Nartel și se mută într-o casă din Bronx, la câteva stații de metrou distanță de hotelul Marseilles.

Oficialii HIAS din holul hotelului îi explicară lui Siegbert cum funcționa sistemul metroului din New York. El își încheie haina ca să-l apere de frig, porni pe jos spre cea mai apropiată intrare de metrou, băgă o monedă în bariera rotitoare, din lemn, se îmbarcă în următorul tren și își croi drum spre capătul liniei, Van Cortland Park. Găsi casa familiei Nartel, bătu la ușă și soția lui Jacob Nartel, Katie, îi deschise. Familia Nartel știa despre Siegbert din scrisorile pe care fiul lor le trimisese acasă și, când Siegbert se prezentă, Katie tipă:

– O! Dumnezeu! Jacob! Este Siegbert! Este aici!

„Pe vremea aceea, oamenii încă deschideau ușa pentru străini, își amintea Siegbert, într-un interviu. Familia Nartel avea o locuință mică, un apartament de trei camere, care era tipic pentru evreii germani și care strălucea de curățenie. Tatăl lui Lothar, Jacob, vindea cravate. Și le vindea peste tot, inclusiv în frizerii și magazine de

pantofi; trei cravate aici, cinci dincolo, o duzină prin altă parte. Erau șocați să mă vadă, dar mi-au oferit o cină fantastică! Doreau să afle totul – ce s-a întâmplat, cum a supraviețuit fiul lor, cum am supraviețuit eu.“

Siegbert încă nu-și spusese nimănui povestea. Ce ar fi putut familia Nartel sau oricine altcineva să înțeleagă din lagărele de concentrare, despre păduchi și mizerie, despre tortură și înfometare și despre grămezile de cadavre? Prăpastia de înțelegere între cei care fuseseră acolo și cei care nu fuseseră era insurmontabilă. În anii '40, oamenii erau obișnuți cu filmele despre război – Hollywoodul tratase acest subiect ani de zile –, dar filmele aveau un început, un mijloc și un final. Pentru oamenii care supraviețuiseră Holocaustului nu exista un „final“. Totuși, Siegbert îi făcuse o promisiune lui Lothar, căruia nu-i sosise încă viza: îi va găsi pe părinții lui Lothar și le va povesti ce se întâmplase și iată-l aici. Ei aveau dreptul să știe.

Prin urmare, așa cum va face mulți ani mai târziu pentru Fundația Shoah a lui Steven Spielberg – o enormă arhivă a mărturiilor supraviețuitorilor – și cum va face în zeci de conferințe pentru alte organizații, pe tot parcursul vieții sale, el și-a înghițit durerea și le-a spus povestea.⁴

CAPITOLUL 2

CARNE TOCATĂ EVREIASCĂ

Siegbert Wilzig s-a născut pe 11 martie 1926, al doilea dintre cei opt copii născuți în familia lui Sophie Sommerfeld și Isidore Wilzig, care locuiau în orașul Krojanke, din Prusia Occidentală, în Germania. Amândoi părinții lui Siegbert fuseseră educați în școli primare publice locale. Isidore era un bărbat chipeș, cu simțul umorului, cu un zâmbet larg și având un interes crescut pentru presă. Soția lui, Sophie, prefera cărțile. Până la vremea când Siegbert împlinea cinci ani, mama lui îi explicase clar așteptările pe care le avea de la el: trebuia să se descurce bine la școală și să respecte obiceiurile evreiești întru totul.

Asemenea celorlalte familii de evrei din Krojanke, familia Wilzig mai degrabă ar fi flămânzit decât să mănânce mâncare care nu era cușer sau să facă afaceri de Sabat. Dacă, de exemplu, un client bătea la ușa bijutierului local vineri după apusul soarelui, când începea Sabatul, bijutierul nu-i răspundea, indiferent cât de rău îi mersese afacerea în săptămâna aceea.

Pe lângă frecventarea școlii obișnuite, Siegbert se ducea la cursuri, de două ori pe săptămână, la un *cheder* din apropiere, o școală religioasă, unde rabinul local îi învăța pe copiii evrei bazele iudaismului și limba ebraică.